

Ящук Сергій Миколайович
доктор пед. наук, професор
кафедри професійної освіти та
технологій за профілями
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах інформатизації суспільства та інтеграції України в європейський освітній простір виникає потреба у кардинальних змінах в освітній галузі «Технології», висуваються високі вимоги до особистісних та професійних якостей майбутнього вчителя технологій, його професійно-педагогічної компетентності. Одним з кроків є демократизація відносин всіх учасників освітньо-виховного процесу. А це, у свою чергу, вимагає аналізу якості професійно-педагогічної діяльності викладачів (з позиції розвитку його особистісних якостей педагога-новатора), які повинні мати високий ступінь креативності, мобільності й адаптивності до професійної діяльності, готовності до навчання протягом усього життя. Крім високого рівня технологічної культури, широкої технічної ерудиції, технічного світогляду, трудової активності, креативності він повинен уміти здійснювати конструктивну педагогічну взаємодію на суб'єкт-суб'єктній основі. Цілком очевидно, що зазначені якості та вміння мають ґрунтуватися на глибокій професійній компетентності вчителя й власному досвіді студента під час його включення до педагогічної взаємодії у процесі професійної підготовки.

Як наслідок виникає необхідність у вивченні педагогічної взаємодії як важливої складової професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів технологій в процесі професійної підготовки в умовах інформатизації.

Ідеї організації конструктивної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі розкрито в працях відомих українських педагогів: Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського; навчальне співробітництво досліджували: Х. Лійметс, В. Ляудіс, А. Маркова, О. Петровський, Д. Фельдштейн та інші; теоретичні аспекти соціальної та освітньої взаємодії обґрунтовано в дослідженнях: Ш. Амонашвілі, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтєва; психологічні аспекти міжособистісної взаємодії як полісистеми розглянуто у працях: Г. Андреевої, О. Бодальова, Л. Велитченко, А. Добровича, М. Кагана, В. Куніциної, Б. Ломова, Є. Мелібруди; міжособистісний характер стосунків і комунікації розглядався у працях: Б. Ананьєва, І. Андреева, Л. Божовича, О. Киричука, Я. Коломінського, В. М'ясищева, М. Обозова, Л. Руденко та інших; психолого-педагогічні основи навчального процесу вищої школи увага приділена в роботах: С. Архангельського, Ю. Завалевського, Н. Кузьміної, К. Левківського, А. Меняєвої, В. Петренко; професійної майстерності і власне професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів розкриваються в працях: В. Андрущенко, В. Бондаря, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Кременя, С. Сисоєвої тощо; питання вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів технологій досліджували А. Грітченко, Р. Гуревич, В. Гусев, О. Коберник, М. Корець, В. Курок, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, В. Титаренко, С. Ткачук, О. Торубара, А. Цина та ін.

Водночас, системне вивчення проблеми організації конструктивної співпраці учасників навчально-виховного процесу, уникнення конфліктних ситуацій в педагогічній діяльності не стало предметом окремого наукового пошуку, що й зумовило вибір проблеми і визначило **мету статті** – проаналізувати сутність та особливості організації педагогічної взаємодії як важливої складової професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів технологій в умовах вищої школи.

Професійно-педагогічна компетентність є одним з основних компонентів професійного становлення викладача. Сутність цього поняття по різному визначається та характеризується багатьма дослідниками. Найбільш вдалим є визначення змісту професійної компетентності викладача як інтегративного особистісного утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду індивіда, що зумовлюють готовність викладача до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень його самореалізації. Як відомо, професійна компетентність викладача не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається постійне осмислення розмаїття соціальних, психологічних, педагогічних, технологічних та інших проблем, що пов'язані з системою освіти.

На думку Адольфа [1, 49], компетентний педагог – це такий фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями з будь-якого предмета шкільного курсу навчання.

Науковець В. Бондар вважає, що компетентний учитель організує педагогічну діяльність так, щоб вона була спрямована на отримання усвідомленого результату [4].

А. Маркова вважає, що професійно компетентна людина та, яка:

- успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями;

- задоволена професією;

- досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів;

- має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку;

- відкрита для постійного професійного навчання;

- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;

- соціально активна в суспільстві;

- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;

- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сама це робити [5, 89].

Отже, під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу, для успішної реалізації якого необхідно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Досягнення високого рівня професійно-педагогічної компетентності неможливе без формування культури педагогічної взаємодії, включення майбутніх учителів технологій у міжособистісну взаємодію в процесі професійної підготовки.

Педагогічна взаємодія та її особливості ще з кінця 1960-х років привертала особливу увагу науковців-дослідників теорії навчання, що знайшло відображення у принципах навчання (як зв'язок теорії з практикою, принцип виховуючого навчання, принцип поєднання індивідуального та диференційованого підходів до організації навчання); у поєднанні різних принципів у педагогічній практиці (наочності та активності, доступності і науковості тощо); у методах навчання, застосування яких завжди базується на їх поєднанні, оскільки ефективність педагогічної взаємодії (і в навчанні, і у вихованні) залежить від правильного, оптимального підбору різних методів і засобів; у визначенні форм навчально-виховної роботи в досягненні поставленої мети тощо.

Термін “взаємодія” складається з двох коренів – “взаємо” і “дія”. Взаємний, відповідно до визначення у словнику С. Ожегова, означає “обопільний, який стосується обох сторін”. Виходячи з цього, у педагогічній взаємодії передбачається участь різних сторін, але це зовсім не означає, що цих сторін може бути лише дві (як на це вказує визначення “обопільний”) [3].

Однак, кожна з наукових галузей в поняття “взаємодія” вносить свою специфіку, яка накладається на означене поняття. Наприклад, у педагогічній психології процес взаємодії розглядають як цілеспрямований взаємообмін та взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціями, установками, різними позиціями.

У психології поняття “взаємодія” трактують як процес впливу об'єктів один на одного,

що визначає їхню взаємозумовленість і зв'язок. У соціальній психології це поняття використовують для характеристики міжособистісних контактів людей у процесі спільної праці, опису взаємних впливів, які вони чинять один на одного.

У соціології, взаємодію розглядають як суспільне явище, сутність якого полягає у взаємному обміні соціальними функціями, ролями, статусами, соціальною інформацією. Крім того, вона є способом реалізації спільної діяльності, що має соціальний характер.

Загалом ідея співробітництва, діалогу, партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчальної діяльності є однією з основних у педагогіці останніх років. Науковці, дослідники розглядають різні аспекти педагогічної взаємодії: педагогіка взаємодії (А. Белкін, І. Зимова, Є. Коротаєва, А. Кравченко, М. Щевандрін); педагогіка підтримки (О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін); мистецька педагогіка (О. Рудницька); організація навчального співробітництва в колективних, кооперативних, групових формах роботи (А. Донцов, Х. Лийметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон), театральна педагогіка (К. Станіславський, І. Зязюн).

На необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії вказують сучасні українські вчені-педагоги. Водночас на сьогодні немає єдиного підходу до визначення сутності цього поняття та ідея педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі освіти ще не отримала повного осмислення та не втілена у процес підготовки майбутніх педагогів. Педагогічна взаємодія є важливою складовою навчального процесу, і обійтися без її вивчення для подальшого розвитку педагогічної теорії та практики неможливо. Тому перш за все виникає необхідність в уточненні поняття "педагогічна взаємодія".

Педагогічний словник термін *педагогічна взаємодія* визначає як: 1) спеціально організовані контакти педагога з дитиною (тривалі або тимчасові), метою яких є зміни в поведінці, діяльності та відносинах дитини; 2) безпосередній або опосередкований вплив суб'єктів цього процесу один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок, яка виступає як інтегруючий фактор педагогічного процесу та сприяє появі особистісних новоутворень у кожного з суб'єктів цього процесу.

Ми погоджуємося з думкою І. Андрощук, що педагогічна взаємодія – узгоджена діяльність вчителя та учнів, спрямована на досягнення спільних освітніх цілей і результатів та вирішення важливих завдань [2].

Сама педагогічна взаємодія – явище надзвичайно різнобічне, тому воно містить: контакт у діаді (два учасники, прямо або опосередковано залучені до навчального процесу), тріаді (і далі за збільшенням кількості учасників: учитель, учень, батьки або психолог, завуч тощо), групі як сукупному суб'єкті, що відрізняється за складом, характером виконуваної діяльності (учнівські колективи, педагогічний колектив, батьківський комітет, єдиний шкільний колектив тощо); складний взаємозв'язок суспільних явищ – системи освіти, суспільства, соціального замовлення тощо. Тому варто сказати, що залежно від конкретної ситуації кількість сторін, які беруть участь у педагогічній взаємодії, може трактуватися по-різному, без обов'язкового посилення на двобічність.

Однак, є й інший підхід, згідно з яким педагогічну взаємодію розглядають як систему синергетичної взаємодії суб'єктів навчального процесу, що розгортається на рівні різних діяльнісних підсистем і спрямована на навчання, освіту, виховання, розвиток, формування особистості.

Взаємодія створюється вже самою освітньою ситуацією, оскільки із самого початку складається з двох взаємозумовлених форм діяльності: з яких одна – та, що навчає, бере участь у передаванні досвіду, накопиченого людством, а друга – та, що навчається, – спрямована на набуття суспільного досвіду, на трансформацію його в особистий здобуток учня.

Психолого-педагогічні аспекти педагогічної взаємодії дуже різноманітні. Як зазначав К. Ушинський: "Щоб свідомо вибрати засоби для досягнення мети виховання і бути впевненим, що вибрані нами засоби кращі, для цього слід передусім ознайомитися із самими цими засобами" [3].

Педагогічна взаємодія є сукупністю педагогічних ситуацій, тобто окремих і водночас взаємопов'язаних фрагментів педагогічної діяльності, кожен з яких містить у собі всі її ознаки: є певні суперечності між реальним станом вихованості, навчальними можливостями учнів і метою, для досягнення якої організують дії дітей; є завдання, які слід розв'язати на шляху до мети; є засоби, за допомогою яких учитель впливає на дітей.

У науковій літературі педагогічна взаємодія визначається як взаємопов'язаний процес обміну впливів між його учасниками, який веде до формування і розвитку пізнавальної діяльності та інших суспільно значущих якостей особистості.

Педагогічний вплив є важливою рушійною силою досягнення освітніх цілей. Це поняття характеризує зв'язок між учасниками педагогічного процесу.

Під "впливом" звичайно розуміють зміну поведінки певної людини під впливом іншої. Вплив може бути спрямованим (переконання, навіювання) і не спрямованим (наслідування, зараження), у той час як педагогічна взаємодія завжди характеризується регламентованістю (організованістю), що продиктована самою структурою освітнього процесу. Тому ці поняття перебувають в умовах взаємозумовленості:

– педагогічна взаємодія та вплив можуть бути рівнозначними, підсилюючи та підкріплюючи одне одного в тому разі, якщо педагог (який уже перебуває в силу обставин у системі педагогічних взаємодій) має сугестивні властивості;

– педагогічна взаємодія може передувати впливові: коли ціннісні орієнтації педагога в певний період починають впливати на процес формування цінностей і світосприйняття студентів або школярів (у практиці педагогіки такий процес має ненаукові назви "доросли", "дозріли" тощо);

– у підлітковому віці вплив може передувати педагогічній взаємодії: під час вибору навчальної спеціалізації; чи більш частковий епізод: школяр, захоплений вивченням історії, іноземної мови тощо, як правило, по-іншому буде свої відносини з учителем історії, іноземної мови, ніж учень з іншими когнітивними інтересами.

Щодо співвідношення між впливом і взаємодією в педагогічному процесі, слід відзначити, що вплив характеризується як цілеспрямоване перенесення інформації та досвіду від однієї людини до іншої, наприклад, спрямований вплив, пов'язаний з переконанням, навіюванням (у певних випадках навіть з гіпнотичним навіюванням).

Таким чином, педагогічна взаємодія важлива складова професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя технологій становить суть навчального процесу, і обійтися без її вивчення для подальшого розвитку педагогічної теорії та практики неможливо. Враховуючи сучасний стан підготовки цих фахівців, робимо висновок про необхідність подальших досліджень щодо визначення та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя : Монография. Краснояр. гос. ун-т. / В.А. Адольф. – Красноярск, 1998. – 118 с.
2. Андрощук І.В. Взаємодія як педагогічна категорія / І. В. Андрощук // Педагогічний дискурс. - 2013. - Вип. 14. - С. 15-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_14_5
3. Андрощук І.В. Педагогічна взаємодія у професійній діяльності : навч. посібник / І. В. Андрощук. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 190 с.
4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К. : Вересень, 1996. – 129 с.
5. Маркова А.К. Психология труда учителя: книга для учителей / К.А. Маркова. – М., 1993. – 192 с.
6. Фісун О. В. Формування фасилітуючої позиції вчителя у системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу / О. В. Фісун // Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 36. – С. 20–27.